

Doc. dr. Šukrija Ramić

ONO ŠTO JE SIGURNO NE MOŽE BITI NEGIRANO SUMNJOM

(El-yeqīnu lā yezūlu biš-šekk)

(Treći opći¹ šerijatskopravni princip)

Sažetak

Ovaj rad elaborira jedno od pet općih pravnih principa u Šerijatu: **“Ono što je sigurno ne može biti negirano sumnjom.”** (*El-yeqīnu lā yezūlu biš-šekk*) i osvjetljava sporedne principe koji se pod njega mogu podvesti. Na početku rada, izvorište, uporište i značenje ovog principa je objašnjeno, s posebnim osvrtom na ajete i hadise na kojima se temelji, a na kraju su prezentirani njegovi primjeri.

Nakon općeg principa elaborirani su sporedni principi uz navođenje primjera i izuzetaka.

Rad je završen s kratkim zaključkom u kom je istaknuta utemeljenost šerijatskopравnih principa na Objavi, značaju pravnih principa za mudžtehida i zajednicu općenito s obzirom da imaju za cilj i omogućavaju postizanje općeg dobra, kako za pojedinca tako i za zajednicu.

Uvod

Mnogi metodolozičari islamskog prava svrstavaju princip: **“Ono što je sigurno ne može biti negirano sumnjom.”** (*El-yeqīnu lā yezūlu biš-šekk.*²) u pet općih šerijatskopравnih principa zbog

¹ Izraz “opći” u *usuli fikhu* označava, bilo svojim oblikom ili značenjem, mnoge jedinice koje je nemoguće ograničiti. (Vidi: *Zbornik radova nastavnika Akademije*, 1/2003, str. 133.)

² Ovaj pravni princip naveden je i u *Medželli*: “Nešto, što je tvrdo dokazano ne može se uništiti (razoriti) dvojbom (sumnjom).” (Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 6. broj pravila 4.)

činjenice da postoji mogućnost njegove široke primjene i činjenice da obuhvaća mnoga potpravila. Oni ga smatraju jednim od najznačajnijih pravnih principa na kojim je utemeljeno islamsko pravo-Šerijat. Šujūtī veli da taj princip ima primjenu u svim poglavljima islamskog prava, a pitanja čija rješenja su na njemu zasnovana obuhvataju trećinu islamskog prava ili više.³

Značenje pravila *El-yeqīnu lā yezūlu biš-šekk*

Jezičko značenje

Čvrsta uvjerenost (*yeqīm*) je sigurnost koju čovjek osjeća u svome srcu i svojim mislima da stvari stoje i znače onako kako o njima razmišlja i kako je u pogledu njih ubijeden. To je znanje koje odstranjuje sumnju.⁴ Dakle, čvrsta uvjerenost (*yeqīm*) je antonim sumnji (*šekk*).

Sumnja (*šekk*) jezički znači općenitu nesigurnost, nestabilnost i labavost u pogledu stvari i značenja. Gdje nema čvrste uvjerenosti, tu postoji sumnja.⁵

Kod pravnika sumnja znači nesigurnost u pogledu nečega da li se desilo ili nije.⁶

Za razliku od pravnika, kod metodologičara islamskog prava sumnja (*šekk*) znači balans, tj. stanje kada dvije ili više stvari, odnosno mišljenja stoje u balansu i nijedno ne prevagne tj. ne daje se prednost bilo kojem, jer nijedno ne izgleda više vjerovatnim od drugih. To je privid (*vehm*) sve dok na jednu stranu ne prevagne. Kada prevagne na jednu stranu, ne odbacujući drugu, strana koja je prevagnula ima status *pretpostavke* (*zann*). Ukoliko je, pak, druga strana odbačena, strana koja je prevagnula stiče status *vjerovatnosti* (*gālibuz-zann*), a tretira se u praksi kao *čvrsta uvjerenost* (*yeqīm*).⁷

³ Šujūtī, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 51.

⁴ Vidi opširnije: Ibn Menzūr, *Lisānul-'arab el-muhīt*, 3/1015. Ibn Qudame, *Revdatur-nāzīr ve džennetul-menāzīr*, str. 21, Ahmed Ez-Zerqā, *Šerh el-qavā'id el-fiqhijje*, str. 35.

⁵ Vidi opširnije: Ibn Menzūr, *Lisānul-'arab el-muhīt*, 2/347.

⁶ Qal'adži, *Mu'džemu lugatil-fukahā*, str. 265, El-Džurdžānī, *Et-Ta'rifāt*, str. 169, Ibn Nudžejm, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 73.

⁷ El-Džurdžānī, *Et-Ta'rifāt*, str. 169.

Terminološko značenje

El-Etāsī je definirao ovaj princip na sljedeći način: “Stvar za koju smo sigurni da postoji ne može se negirati osim sa neprikosnovenim dokazom i neće se presuditi da je nestala na osnovu same sumnje. Isto tako, stvar za koju smo sigurni da ne postoji neće se presuditi da postoji na osnovu same sumnje, jer je sumnja slabija od čvrste uvjerenosti, te se ne mogu sučeljavati kod utvrđivanja ili negiranja nečega.”⁸

Šejh Muṣtafā Ez-Zerqā, definirajući ovaj princip, kaže: “Kada se postojanje ili nepostojanje neke stvari, stanja ili događaja neprikosnoveno, tj. nepobitno i činjenično utvrdi, a zatim se sumnja u postojanje onog što to negira, ono što je neprikosnoveno utvrđeno ostaje na snazi dok se neprikosnoveno ne utvrdi negirajući faktor.”⁹

Izvori na kojim je utemeljen ovaj princip

Ovaj princip, kao jedan od temelja Šerijata, osnovu ima u kur’anskim ajetima i hadisima poslanika Muhammeda, s.a.v.s, a na njega ukazuje i zdrav razum.

Sušтина i forma tog principa (pravne odrednice) jasno je artikulirana u sljedećem ajetu u kome Uzvišeni Allah veli:

« وما يتبع أكثرهم إلا ظنا وإن الظن لا يغني من الحق شيئا »

“Većina njih slijedi samo pretpostavku (*zann*), a pretpostavka, uistinu, nimalo ne može nadomjestiti istinu.”¹⁰

Ono što je utvrđeno, što ima status istine, ne može biti ugroženo i njegov status doveden u pitanje zbog pojave neke sumnje ili pretpostavke.

Mnoge vjerodostojne (*ṣahīh*) izreke Poslanika, s.a.v.s, jasno ukazuju na taj pravni princip. Iz njih se eksplicitno razumije da kada se sučelji čvrsta uvjerenost s nekom sumnjom ili pretpostavkom, sumnja se odbacuje i propis se gradi na onome što je sigurno:

- a) Od Ebū Se’īda el-Khudrija se prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao: “Kada se kod nekog od vas u namazu pojavi sumnja da li je klanjao tri ili četiri rekata,

⁸ El-Etāsī, *Šerhul-Medželle*, 1/18.

⁹ Muṣtafā Ez-Zerqā, *El-Medkhal el-fiqhī el-’āmm*, 2/967.

¹⁰ *Jūnus*, 36.

neka odbaci sumnju i neka uzme ono što je sigurno, a potom neka učini dvije sedžde prije selama.”¹¹

”عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا شَكََّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ أَرْبَعًا فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَيَّ مَا اسْتَيْقَنَ ثُمَّ يَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلَّمَ...”

- b) Od Abdurrahmana ibn 'Avfa se prenosi da je rekao: “Čuo sam Vjerovjesnika, s.a.v.s, kada veli: “Kada se neko od vas zbuni pa ne zna da li je klanjao jedan ili dva (rekata), neka uzme da je klanjao jedan, ukoliko ne bude siguran da li je klanjao dva ili tri, neka uzme da je klanjao dva, ukoliko ne bude siguran da li je klanjao tri ili četiri, neka uzme da je klanjao tri i neka učini dvije sedžde prije selama.”¹²

”عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا سَهَا أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يَدْرِ وَاحِدَةً صَلَّى أَوْ ثَنَتَيْنِ فَلْيَبْنِ عَلَيَّ وَاحِدَةً فَإِنْ لَمْ يَدْرِ ثَنَتَيْنِ صَلَّى أَوْ ثَلَاثًا فَلْيَبْنِ عَلَيَّ ثَنَتَيْنِ فَإِنْ لَمْ يَدْرِ ثَلَاثًا صَلَّى أَوْ أَرْبَعًا فَلْيَبْنِ عَلَيَّ ثَلَاثًا وَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلَّمَ...”

- c) Abbād ibn Temīm prenosi od svoga amidže da su se požalili Vjerovjesniku, s.a.v.s, kako neki čovjek nešto osjeća¹³ dok je u namazu (i upitali ga) hoće li prekinuti namaz, našto im je on odgovorio: “Neka ne napušta namaz dok ne čuje glas ili ne osjeti smrad.”¹⁴

”عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ قَالَ قَالَ شُكَيْبُ بْنُ شَكِيٍّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّجُلُ يَجِدُ فِي الصَّلَاةِ شَيْئًا أَيْقَطِعُ الصَّلَاةَ قَالَ لَا حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا...”

¹¹ Muslim, *Šāhīhu Muslim*, “El-Mesādžid ve mevādi`uṣ-ṣalāti”, br. 888.

¹² Tirmizī, *Sunen*, “Kitābuṣ-ṣalāti”, br. 364.

¹³ Tj. osjeća da mu nekontrolirano izlazi vjetar, što znači da ostaje bez abdesta, pa prema tome, treba da napusti namaz i uzme abdest.

¹⁴ Buhārī, *Šāhīhul-Buhārī*, “Kitābul-vudū”, br. 134, Muslim, *Šāhīhu Muslim*, “Kitābul-hajd”, br. 540.

- d) Suhejl prenosi od svoga oca, a on od Poslanika, s.a.v.s, da je rekao: “Kada neko osjeti nešto u svom stomaku, pa posumnja da li je nešto izišlo ili nije, neka ne izlazi iz džamije dok ne čuje glas ili ne osjeti smrad.”¹⁵

” وَ حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ فِي بَطْنِهِ شَيْئًا فَأَشْكَلَ عَلَيْهِ أَخْرَجْ مِنْهُ شَيْءٌ أَمْ لَا فَلَا يَخْرُجَنَّ مِنَ الْمَسْجِدِ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا...”

Komentarišući prethodni hadis koji govori o nenapuštanju namaza zbog sumnje da se ostalo bez abdesta Newevī kaže: “Ovaj je hadis jedan od temelja islama i veličanstven princip u islamskom pravu koji govori da stvari ostaju na onom na čemu su prethodno bile sve dok se ne dokaže suprotno. Eventualna sumnja ih ne ugrožava.”¹⁶

Kako zadnji prethodno citirani hadis tako i oni prije njega jasno govore da sumnja ne može ugroziti ono za što imamo čvrsto uvjerenje. Shodno tome, u situaciji kada se pojavi neka sumnja zabranjeno je na osnovu nje dovesti u pitanje ono za što imamo čvrst dokaz i čvrsto ubjeđenje, odnosno, zabranjeno je na osnovu sumnje i pretpostavke odbaciti ono za što imamo čvrst dokaz.

Također, zdrav i nepomućen razum jasno nam ukazuju da čvrsta uvjerenost ne može biti poljuljana, ugrožena ili derogirana nekom sumnjom. To stanovište nužno ima svako čija logika razmišljanja nije poremećena.

Sfera primjene pravnog principa *el-yeqīnu lā yezūlu biš-šekk*

Ovaj princip ima vrlo široku primjenu i možemo ga naći u svim poglavljima islamskog prava. Šujūtī je, kako smo prethodno naveli, ustvrdio da pitanja koja su na njemu riješena obuhvataju trećinu islamskog prava ili više.¹⁷

Knjige iz područja islamskog prava obiluju primjerima pravnih rješenja koja su utemeljena na principu *el-yeqīnu lā yezūlu biš-šekk*:

¹⁵ Muslim, *Šāhīhu Muslim*, “Kitābul-hajd”, br. 541.

¹⁶ Nevevī, *Šāhīhu Muslim bi šerh el-imām en-Nevevī*, 4/49.

¹⁷ Šujūtī, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 51.

- a) Osoba koja posumnja da li je izgubila abdest ili ne, smatra se da je i dalje pod abdestom s obzirom da sumnja ne može poništiti uvjerenost da je uzela abdest¹⁸ i obratno, u situaciji kada se sumnja da li se abdest uzeo, nakon što se sigurno zna da se bilo bez abdesta, smatra se da je osoba u osnovnom stanju, tj. bez abdesta.¹⁹
- b) Ako je sigurno utvrđeno da je određena osoba nekom nešto bila dužna i nakon njene smrti pojavila se sumnja da li je dug vraćen, dug ostaje i smatra se da nije vraćen sve dok se ne dokaže suprotno.
- c) Kada se uspostavi ugovor, on ostaje na snazi, pa makar se pojavila sumnja o njegovu raskidanju.
- d) Ukoliko stvar data nekom na čuvanje bude uništena nema za to odgovornosti sve dok se ne dokaže da je povjerenje iznevjereno ili zloupotrijebljeno, jer je povjerenje bilo neprikosnoveno, a dokaz za to je sam čin davanja dotične stvari nekom na čuvanje.
- e) Nije dozvoljeno prodavati đuture (ne mjereći i ne važući) robu koja podliježe propisima o kamati, jer mi sigurno znamo da je neophodno da količina takve robe mora biti istovjetna da bi razmjena bila *halal*, a kod prodaje đuture postoji sumnja da je to ostvareno.²⁰ Prema tome, ono što se mora utvrditi neprikosnovenim dokazom ne može biti uspostavljeno na osnovu sumnje, a ono što je utvrđeno na osnovu neprikosnovenog dokaza ne može se negirati na osnovu sumnje.

Potpravila:

Pod opći princip “*Ono što je sigurno ne može biti negirano sumnjom.*” metodolozičari islamskog prava podveli su neka

¹⁸ Za razliku od većine, Malikije kažu da je potrebno uzeti abdest oslanjajući se na pravni princip koji kaže: “Sumnja u postojanje uslova (*šarta*) sprečava ostvarenje onog na što se taj uslov odnosi.” (Vidi: El-Etāsī, *Šerhul-medželle*, 1/18.

¹⁹ Ez-Zuhajlī, *El-Fikhul-islāmijju ve edilletuhu*, 1/282.

²⁰ Pravni princip na koji se oslanja ovo tumačenje glasi: “Norma koja ovisi o realizaciji nekog uslova (*šarta*) ne može se potvrditi ukoliko postoji sumnja da je uslov ispunjen.”

potpravila koja, također, imaju status općih.²¹ Navest ćemo najvažnija:

1 - U načelu ljudi nemaju obaveza prema drugima i njihova savjest je čista (*El-Ašlu berāetudh-dhimmeh.*)²²

To znači da čovjek, u principu, nema obaveze ili dužnosti prema nekome i to je njegovo normalno, osnovno stanje. Postojanje obaveze je vanredno, incidentno stanje.

Upravo zbog te činjenice ne prihvaća se nečiji zahtjev u pogledu postojanja prava ukoliko nema dokaza ili se ne zakune, a s druge strane osoba protiv koje je zahtjev istaknut to može odbaciti sa zakletvom, jer se drži temeljnog principa, a to je nevinost sve dok se ne ponudi odgovarajući dokaz.

Inače, svako ko ustvrdi nešto što je suprotno očitom ili vidljivom, ili želi ustvrditi nešto što je incidentno naziva se *mudde'ī* i dužan je ponuditi dokaz. S druge strane svako ko se drži osnovnog postojećeg stanja i negira incident tretira se kao *mudde'ā 'alejhi* i dovoljno mu je u negiranju da se zakune, jer, kako kaže El-Etasi u komentaru *Medželle*, nema načina da se za negaciju traži dokaz.²³

Hanefijski pravnik Ebul-Hasan El-Kerhī u tom pogledu sročio je pravni princip: "Osnovno pravilo je da se prihvata stav onog koga podržava vidljivo značenje, a dokaz je dužan ponuditi onaj ko tvrdi suprotno onom što je vidljivo."²⁴

Princip očitosti preteže i ima prednost sve dok mu se ne suprotstavi dokaz koji je, također, očit. Naprimjer, kada bi mladić ustvrdio da je otac djevojke pristao da je uda za njega i da je ona to šutnjom odobrila, a ona, kada je upitana, tu tvrdnju odbacila i kazala da nije pristala, presuđuje se u njenu korist, uprkos činjenici da je osnovni status šutnje u takvoj situaciji znak pristajanja. Međutim, to negira njen očit stav u kom kaže da nije pristala. Taj izričit stav jači je pošto ima dodatnu potporu u pravilu da se staro stanje ostavlja takvo kakvo je i ne mijenja se osim na osnovu dokaza, a staro stanje govori da ona nije pristala da se za njega uda.

²¹ Doduše, njihova sfera primjene je znatno manja u odnosu na sferu primjene nekog od pet velikih principa.

²² Šujūtī, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 52, Ibn Nudžejm, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 59, El-Khādīmī, *Khātmetu Medžāmi'il-haqā'iq*, str. 312,

²³ Vidi: El-Etasi, *Šerhul-Medželle*, str. 26.

²⁴ Debbusī, *Te'sisun-nazar*, str. 110.

Ovaj je princip u *Medželli* izražen na sljedeći način: "Oslobodenje od dužnosti je pravilo (kao pravilo se uzima da je čovjek prost od svake obaveze). Uslijed toga, ako bi neko jedno tuđe dobro upropastio, pa bi između onoga, koji je upropastio to dobro, i između gospodara dobra nastao prepor o količini dobra, uvažiće se riječ (tvrdnja) upropastitelja a gospodar treba da dokaže višak koji traži."²⁵

Ovaj princip ustanovljen je na osnovu hadisa u kom Poslanik, s.a.v.s, veli: "Dokaz je dužan ponuditi onaj ko nešto tvrdi, a zakletvu onaj ko negira."²⁶

2 - Što je utvrđeno na osnovu neprikosnovenog dokaza ne može biti negirano osim neprikosnovenim dokazom. (*Mā thebete bi jeqīnin lā jertefi'u illā bi jeqīnin.*)

Ovaj princip, ustvari, je pojašnjenje osnovnog pravila koje kaže da ono što je sigurno ne može biti negirano sumnjom.

Na osnovu toga pravnici su razvili teoriju koja kaže da svako ko zna da je uradio neki posao, a posumnja u količinu, uzet će da je uradio ono što je manje, jer je to ono što je sigurno.

Prema tome, ko posumnja da li je klanjao tri ili četiri rekata, uzet će da je klanjao manji broj jer je to sigurno. Ukoliko je namasko vrijeme isteklo neće se obraćati na takve sumnje.

Ukoliko posumnja koliko je krugova obišao oko Kabe tri ili četiri računat će da je obišao manji broj krugova jer je to sigurno.

Ako zaboravi jedan od pet dnevnih namaza a ne može ga se sjetiti dužan je klanjati svih pet, jer jedino tako može biti siguran da je sve klanjao.

Ukoliko sumnja da li je izvršio sedždu ili ruku dok je u namazu obnovit će rekat, a ukoliko je namaz završen neće se na tu sumnju osvrutati.

Ukoliko posumnja da li je supruzi dao razvod, smatra se da od toga nema ništa, jer sumnja ne može dovesti u pitanje ono što je sigurno, a to je sklapanje braka.

Ukoliko muž nije siguran koliko puta je dao supruzi razvod, uzet će manji broj jer je on siguran.

²⁵ *Medželle i ahkjami šerije*, str. 6-7, broj pravila 8.

²⁶ Tirmizī, *Sunen*, "Kitabul-ahkam", br. 1261. Sened ovog hadisa je slab, međutim podupiru ga vjerodostojni hadisi kod Buharije, Muslima i drugih prenosilaca koji nose isto značenje.

3. "U osnovi stvari zadržavaju stanje i status koje imaju" (*El-Aşlu bikāu mā kāne 'ala mā kāne.*)²⁷

Neki teoretičari taj pravni princip definiraju na sljedeći način: "Ono što je utvrđeno u nekom vremenu zadržava svoj status, dok se ne pojavi dokaz koji govori suprotno."²⁸

Ovaj princip baziran je na principu pravne presumpcije (*istişhābul-hāl*) koju mnogi pravnici tretiraju kao sporedni izvor šerijatskog prava.

Jezički presumpcija znači: ostajanje, zadržavanje, nerazdvojenost.

Terminološki presumpcija ima različito značenje kod metodologičara islamskog prava u odnosu na pravne teoretičare.

Kod metodologičara pravna presumpcija nosi tri značenja:

- a) Presumpcija objavljenog teksta dok se ne pojavi derogirajući. To znači da primjena jednog teksta ostaje na snazi dok ne dođe tekst koji će ga derogirati.
- b) Presumpcija općeg značenja sve dok se ne pojavi tekst koji će ograničiti i specificirati njegovo značenje.
- c) Presumpcija stanja, tj. pretpostavka da nešto što postoji ostaje trajati u postojećem stanju u budućnosti.²⁹

Pravni teoretičari pod pravnom presumpcijom podrazumijevaju postojanost norme koju je Šerijat utvrdio, kao npr,

²⁷ Şujūtī, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 251, Ibn Nudzejm, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 57.

²⁸ Şujūtī, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 251, Ibn Nudzejm, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 57, *Medželle i ahkjami šerije*, str. 6, 7, broj pravila 5, 10.

U *Medželli* je prethodni princip naveden u nekoliko verzija: "Načelno (glavno je) treba svaka stvar da ostane u onom stanju u kom se nalazi (status quo)." (*Medželle i ahkjami šerije*, str. 6. broj pravila 5.) "Ono, što je vajakadašnje (postoji od davnina) ima se ostaviti (pustiti) u tom vajakadašnjem stanju." (*Medželle i ahkjami šerije*, str. 6. broj pravila 6.) "Ono čega je postojanje u nekom vremenu tvrdo dokazano, držaće se, da postoji na dalje sve dok se ne dokaže suprotno od toga. Usljed toga, ako bi se dokazalo, da je nešto bilo nečija vlastnost nekad prije, držaće se, da je to i sad njegova vlasnost, dok god ne nastupi neko stanje koje tu vlasnost odstranjuje (ukida)." (*Medželle i ahkjami šerije*, str. 7. broj pravila 10.)

²⁹ O pitanju da li se taj princip može koristiti kao argument ne postoji jedinstveno mišljenje među učenjacima. Većina smatra da može kao što su Malik, Ahmed i većina Šafija, dok većina Hanefija, i neke Hanabile smatraju da to ne može biti argument. (Vidi: *Revdatur-nāzir Hāşijetu Ibn Bedrān*, str. 389.

obaveza vraćanja duga nakon što je utvrđeno postojanje pozajmice, ili obaveza nadoknade nakon što je utvrđeno da je nastala šteta itd.

Pravni teoretičari su pravnu presumpciju podijelili na dva dijela:

- a) Stanje koje je utvrđeno u prošlosti nastavlja da traje sve dok se ne pojavi nešto što će to stanje promijeniti. To je presumpcija prošlosti prema sadašnjosti.
- b) Da je nešto u svom sadašnjem stanju u tom stanju bilo i u prošlosti, sve dok se ne pojavi dokaz koji bi to izmijenio. To je presumpcija sadašnjosti prema prošlosti.

Pravni princip o kom se govori ovdje odnosi se na prvu vrstu, tj. presumpciju prošlosti prema budućnosti. To vidimo iz definicija tog pravila: "U osnovi stvari zadržavaju stanje i status koje imaju" (*El-Aşlu bikāu mā kāne 'ala mā kāne.*) "Ono što je utvrđeno u nekom vremenu zadržava svoj status, dok se ne pojavi dokaz koji govori suprotno."³⁰

Ovaj princip znači da stanje uspostavljeno u nekom vremenu, afirmativno ili negativno, ostaje u tom statusu i ne mijenja se sve dok se ne pojavi dokaz koji će ga promijeniti.

Status pravne presumpcije kod teoretičara islamskog prava

- a) Kod većine Hanefija pravna presumpcija se može koristiti kao argument za negiranje, a ne za postizanje nekog prava. Kerhi je u tom pogledu derivirao pravni princip: "Osnova je da vidljivo značenje odbacuje posjedovanje prava i ne čini ga obaveznim."³¹ Primjer za to je nestala osoba. Presumpcija da je još u životu ima za posljedicu sprečavanje podjele njene imovine nasljednicima i razvod supruge. S druge strane, kada bi umrla osoba koju nestala osoba nasljeđuje, nestaloj osobi neće ništa pripasti, jer nije sigurno da je ona bila u životu u trenutku smrti ostavitelja. Prema tome, pravna presumpcija života nestale osobe nije validan dokaz kojim bi nestala osoba zaslužila nasljedstvo u vrijeme dok se smatra nestalom osobom.
- b) Šafije i neke hanefije smatraju da pravna presumpcija može da se koristi kao argument u oba pravca, negiranje i ostvarivanje prava. Kod njih nestala osoba nasljeđuje, ali se njena ostavština ne dijeli, pošto pravnom presumpcijom njen život koji je

³⁰ Şujūtī, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 251, Ibn Nudžejm, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 57.

³¹ Kerhī, *Usūl el-Kerhī*, str. 110.

postojao prije nestanka i dalje traje, te prema tome zadržava status žive osobe sve dok se ne dokaže suprotno.³²

- c) Hanabile, u osnovi, imaju isti stav kao i šafije. Međutim, oni dio koji nestala osoba nasljeđuje zadržavaju za nju sve dok se ne pokaže njeno stanje, da li je živa ili mrtva. Ukoliko se pojavi daje joj se nasljedstvo, a ako se pokaže suprotno ono se dijeli ostalim nasljednicima.³³

Primjeri³⁴

- a) Ko jede pred kraj dana, bez prethodne provjere da li je sunce zašlo, potom posumnja da li je vrijeme iftara nastupilo, post je nevažeći, pošto, u osnovi, dan i dalje traje shodno pravilu da, u osnovi, stvari zadržavaju stanje i status koje imaju. Isto tako, ako bi jeo krajem noći, a potom posumnjao da li je nastupila zora post bi bio ispravan jer shodno pravilu noć i dalje traje.
- b) Nestala osoba, za koju se ne zna da li je živa ili mrtva, zadržava status žive osobe, jer je u vrijeme nestanka bila sigurno živa i to stanje se ne može promijeniti sve dok se ne pojavi dokaz koji govori suprotno. Shodno tome, imovina nestale osobe se ne može dijeliti njenim nasljednicima itd.
- c) U slučaju razilaženja oko toka potoka gleda se stanje koje je bilo prije razilaženja i presuđuje se na osnovu njega.
- d) Kada osoba uzme abdest pa posumnja da li ga je pokvarila, ostaje pod abdestom. Suprotno od toga bit će ako osoba posumnja da li je uzela abdest. Smatrat će se da je bez abdesta.
- e) Kada bi pušćenica tvrdila da joj priček još nije istekao, presuđilo bi se u njenu korist na osnovu ovog pravila.

Izuzeci iz općeg pravila³⁵:

Kada bi čuvar povjerene mu stvari (depoziter) ustvrdio da je vratio povjerenu stvar ili da je ista uništena ne njegovom greškom, njegova tvrdnja se prihvata uz zakletvu. Tako se presuđuje uprkos činjenici da bi na osnovu pravila o presumpciji depoziter bio dužan da emanet vrati sve dok se ne dokaže da ga je vratio, s obzirom da

³² Vidi: Ša'bān Muhammed Ismail, *Tehzību Šerhil-Esnevī*, str. 182.

³³ Ibn Qudāme, *El-Muqni'*, 2/444.

³⁴ Šujūtī, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 51-52, Ibn Nudžejm, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 57-58.

³⁵ Kerhī, *Usūl el-Kerhī*, str. 112, El-Etāsī, *Šerhul-medželle*, 1/20-21.

je utvrđeno da je povjerena stvar bila kod depozitera, a pravilo kaže da se to stanje ne mijenja osim s dokazom.

Razlog ovog izuzeća je u činjenici da depoziter tvrdi da je njegova savjest čista od bilo kakve odgovornosti i da ne postoji bilo kakva obaveza, dok depozitor tvrdi da postoji obaveza, a to je suprotno osnovnom pravilu koje kaže da u osnovi ne postoje bilo kakve obaveze.

Dakle, ovaj izuzetak potpada pod drugi princip i to je slučaj sa svim drugim primjerima u kojim imamo neki izuzetak.

- Jedan od ogranaka pravila o pravnoj presumpciji je i princip "Staro se ostavlja takvo kakvo je i ne mijenja se osim na osnovu dokaza."³⁶

Ovaj princip u *Medželli* je definiran na sljedeći način: "Ono što je vajakadašnje (postoji od davnina³⁷) ima se ostaviti (pustiti) u tom vajakadašnjem stanju."³⁸

To znači da ono što je u osnovi dozvoljeno, a zna se da postoji od davnina, ostavlja se u tom stanju sve dok se ne pojavi dokaz koji to negira. Naime, pretpostavlja se da je dužina postojanja nečeg u određenom stanju dokaz da je to oslonjeno na zakonsko pravo i radi toga mu se daje prednost. To je utemeljeno na pretpostavci da muslimani neće prešutjeti nezakonitu aktivnost a da ne reaguju. U situaciji da to što postoji od davnina bude štetno, tada se ne ostavlja u tom stanju³⁹ jer pravni princip kaže da ono što je štetno ne može biti od vajakada. U *Medželli* pravni princip kaže: "Šteta ne može biti vajakadašnjom (ne može se opravdati starinom, dugim trajanjem)".⁴⁰

4- U osnovi svojstva ili skorašnje stvari ne postoje (*El-Aşlu fiş-şifāti evil-umūri el-'ārida el-adem.*)

Prema tome, kod razilaženja u pogledu postojanja novog svojstva prihvata se mišljenje koje negira, uz zakletvu. U *Medželli* stoji: "U pogledu svega, što tek postati (pridoći, nastati) ima, pravilo je nepostojanje toga. Naprimjer, ako bi nastao prepor kod

³⁶ El-Khādimī, *Khātīmetu Medžāmi'il-haqā'iq*, str. 326.

³⁷ Misli se na to da se ne zna kad je nastalo, jer ono čemu se zna početak nije od vajakada. (Vidi: El-Etāsī, *Şerhul-medželle*, 1/21.)

³⁸ *Medželle i ahkjami šerije*, str. 6, broj pravila 6.

³⁹ Tj. postojanje od davnina ne uzima se u obzir kao dokaz da bi ostavilo u tom stanju.

⁴⁰ *Medželle i ahkjami šerije*, str. 6, broj pravila 7.

zajednice mudarebe o tom, da li imade kakova dobitka ili ne, budući je pravilo, da dobitka nema, uvažiti će se riječ radnika, i gospodar će glavnice morati dokazati, da imade dobitka.”⁴¹

“U osnovi je nepostojanje”, rekli su o ovom pravilu Šujūtī i Ibn Nudžejm.⁴²

Sve postojeće ima svoja svojstva. Neka su osnovna, a neka skorašnja. Osnovna svojstva su ona koja u nečem postoje u osnovi kao što je svojstvo ispravnosti robe u kupoprodaji i da uložena sredstva u *mudārebu* nisu ostvarila neku dobit ili gubitak.

Skorašnja svojstva su ona koja u osnovi ne postoje u nečemu ili nekome, kao što je mahana u kupljenom ili dobit ili gubitak u investiranim sredstvima.

Primjeri:

- a) Ukoliko bi dužnik ustvrdio da je dug, za koji postoji dokaz ili priznanje, vratio, a zajmodavac to zanijekao presudit će se u korist zajmodavca uz njegovu zakletvu. Dužnik, pošto je čvrstim dokazom utvrđeno postojanje duga, to može poništiti samo ukoliko ponudi validne dokaze, jer ono što je sigurno utvrđeno samo se čvrstim dokazima može opovrgnuti.
- b) Kada kupac preuzme auto, a potom ustvrdi da ima mahanu koju prodavac negira, prihvatit će se tvrdnja prodavca uz zakletvu, jer u osnovi roba koja se prodaje nema mahanu. Njeno osnovno svojstvo je ispravnost, tako da je osobi koja se drži osnovnog svojstva dovoljna zakletva, dok osoba koja tvrdi skorašnje svojstvo mora ponuditi dokaz, s obzirom da tvrdi nešto što je suprotno osnovnom stanju.
- c) U *mudārebi* gdje jedna strana ulaže novac (*rabbul-māl*) a druga menadžment i ekspertizu (*mudārib*), kada dođe do razilaženja vezanog za profit prednost ima stav menadžera uz zakletvu, jer se on drži osnovnog stanja, a to je nepostojanje bilo kakve zarade. *Rabbul-māl* mora pružiti dokaze, s obzirom da tvrdi nešto što je suprotno osnovnom stanju, kako bi se njegova tvrdnja uzela u razmatranje.
- d) Kada bi kupac pokušao vratiti kupljenu kravu pod izgovorom da nema mlijeka, a prodavac zanijekao da je krava prodana pod tim uvjetom, prihvatila bi se tvrdnja prodavca jer osnovno

⁴¹ *Medželle i ahkjami šerije*, str. 7, broj pravila 9.

⁴² Šujūtī, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 57, Ibn Nudžejm, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 62.

svojstvo kod krave je da nema mlijeka. Kupac bi u ovoj situaciji morao argumentirano dokazati da je krava kupljena pod tim uvjetom.

Izuzeci iz općeg pravila:

- a) Ukoliko muž radeći s imovinom svoje supruge bankrotira, a supruga u međuvremenu preseli, pa nasljednici podnesu zahtjev za nadoknadu štete uz izgovor da je muž bez dozvole koristio imetak svoje supruge, prihvata se tvrdnja muža da je to bilo uz njenu dozvolu, iako je dozvola skorašnje svojstvo, jer se on drži jačeg pravila a to je *beraetudh-dhimme* tj. da je čovjek, u osnovi, oslobođen od svakog duga i odgovornosti.
- b) Kada bi donator zahtjevao povrat poklona, a poklonoprimac tvrdio da je poklon uništen, njegova tvrdnja bi se prihvatila bez zakletve. Shodno pravilu o kom govorimo bilo bi logično da se takva tvrdnja ne prihvata bez dokaza s obzirom da je uništenje poklona skorašnje svojstvo koje bi moralo da se dokaže. Međutim, s obzirom da poklonoprimac, u ovoj situaciji, negira obavezu da vrati poklon on se analogizira sa povjerenikom koji negira odgovornost za ono što mu je dato na povjerenje (čuvanje).

5. Sve što je novo veže se za najbliže (sadašnje) vrijeme u kom se moglo dogoditi (*El-Aşlu idāfetul-hādithi ilā aqrebi evqātihi.*)⁴³

Ovo pravilo ima izuzetan značaj kod parničenja, jer vrijeme u kome se nešto desilo uveliko može uticati na presudu, tako da sudac u slučaju nepostojanja adekvatnih dokaza prihvata tvrdnju one strane koja događaj smiješta bliže sadašnjosti. Razlog takvom postupku je u činjenici da se obje strane slažu oko vremena bližeg sadašnjosti, a razilaze se oko daljeg. Prema tome, ono što je bliže sigurno je, a za dalje postoji sumnja, tako da se prihvata ono što je sigurno, dok se ne pojavi dokaz koji govori suprotno.⁴⁴

To se jasno očituje iz definicije ovog principa datog u *Medželli*: "Pravilo je, da je nešto, što je novo, nastalo u vremenu koje je najbliže sadašnjosti, to će reći, ako nastane prepor o razlogu ili vremenu postanka nečega, što je novo, uzeće se da je nastalo u

⁴³ Ibn Nudžejm, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 64.

⁴⁴ Ez-Zerqa, *El-Medkhal el-fiqhī el-'āmm*, 1/970-971.

vremenu, koje je najbliže sadašnjosti, sve dotle dok se ne dokaže da je nastalo u nekom daljem vremenu.⁴⁵

Shodno prethodnim definicijama, ukoliko bi se pri parničanju strane razišle u pogledu vremena nekog događaja, prihvata se mišljenje koje taj događaj veže za bližu sadašnjost, ukoliko za suprotnu tvrdnju ne postoje validni dokazi koji dokazuju suprotno.⁴⁶ Razlog takvom stavu proizilazi iz činjenice da se obje strane slažu o postojanju tog događaja u najskorijem vremenu, a razilaze se u pogledu ranijeg vremena. Logično je da ono oko čega se slažu ima prednost u odnosu na ono oko čega se razilaze.

Primjeri:

- a) Ako supruga ustvrdi da ju je suprug razveo u smrtnoj bolesti tražeći svoj dio u nasljedstvu⁴⁷, a drugi nasljednici ustvrde suprotno, da ju je razveo u vrijeme kad je bio zdrav, tako da nema pravo na nasljedstvo, presudit će se u korist supruge. Razlog što je presuđeno u korist supruge je u činjenici da se u ovom slučaju razišlo u pogledu vremena u kom se dogodio razvod. S obzirom da je razvod novi slučaj, on se, na osnovu ovog pravila veže za njemu najbliže vrijeme, a to je vrijeme u kom je suprug bio u smrtnoj bolesti. Tvrdnja ostalih nasljednika, na osnovu koje supruga ne bi imalo pravo na nasljedstvo, uzet će se u obzir ukoliko ponude validan dokaz koji podupire njihovu tvrdnju.⁴⁸
- b) Kada bi osoba pod sudskom zabranom ustvrdila da je izvršila transakciju poslije sudske zabrane tražeći na osnovu toga da se ugovor raskine, a druga strana ustvrdi da je to bilo prije zabrane, presudit će se u korist osobe koja je pod sudskom zabranom, jer je nastanak ugovora nakon zabrane vremenski bliži, a pravilo je da sve što je novo veže se za najbliže (sadašnje) vrijeme u kome se moglo dogoditi, a to je ono što

⁴⁵ *Medželle i ahkjami šerije*, str. 7-8, broj pravila 11.

⁴⁶ Sujūtī, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 59, Ibn Nudžejm, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 64.

⁴⁷ Naime, Šerijat je propisao da razvod koji muž da supruzi u smrtnoj bolesti ne sprečava razvedenu suprugu da učestvuje u nasljedstvu, jer se smatra da je to suprug uradio da bi je sprečio da ga naslijedi, pa se postupa suprotno jer je njegova namjera nemoralna.

⁴⁸ Ahmed Ez-Zerqā, *Šerh el-qavā'id el-fiqhijje*, str. 78.

tvrdi osoba pod zabranom. Da bi se tvrdnja druge strane uzela u razmatranje potrebno je da ponudi validan dokaz.⁴⁹

- c) Kada punoljetan muškarac vidi tragove sperme na svojoj odjeći i ne mogne se sjetiti kada se polucija desila, dužan je naklanjati namaze od zadnjeg sna kojeg je spavao u toj odjeći.⁵⁰
- d) Ukoliko se kod kupljene robe pojavi mahana nakon preuzimanja i kupac ustvrdi da je mahana postojala prije kupovine, a prodavač ustvrdi da je mahana nastala nakon što je kupac preuzeo robu, presudit će se u korist prodavača jer je mahana nešto novo i veže se za najbliže vrijeme u kome se mogla desiti.⁵¹

Izuzeci iz općeg pravila:

- a) Kada bi punoljetna osoba tvrdila da je drugoj nanijela štetu prije svoga punoljetstva, a druga tvrdila da je to bilo kada je dotična osoba bila punoljetna, presudilo bi se u korist osobe koja tvrdi da je to bilo prije punoljetstva, iako po slovu ovog pravila to bi trebalo biti u doba punoljetstva jer je ono bliže sadašnjem vremenu, a sve što je novo veže se za najbliže (sadašnje) vrijeme u kom se moglo dogoditi. Međutim, napravljen je izuzetak jer se ovdje nijeće odgovornost, a pravilo kaže da je osoba u osnovi nevinna dok se ne dokaže suprotno.⁵²
- b) Također, kada bi opunomoćenik koji je u međuvremenu smijenjen tvrdio da je transakciju izvršio prije smjene, a vlasnik tvrdio suprotno prihvatila bi se tvrdnja opunomoćenika jer on nijeće odgovornost, a čovjek je nevin sve dok se ne dokaže da je odgovoran.⁵³

⁴⁹ Ahmed Ez-Zerqā, *Šerh el-qavā'id el-fiqhijje*, str. 79.

⁵⁰ Šujūtī, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 59.

⁵¹ Šujūtī, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 59.

⁵² Ibn Nudžejm, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 65.

⁵³ Ibn Nudžejm, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 65.

6. Implicitno značenje se ne uzima u obzir ukoliko mu se suprotstavi eksplicitno.⁵⁴ (*Lā 'ibrete lid-delāleti fī muqābeletit-taṣrīh.*)⁵⁵

Pod implicitno značenje podrazumijeva se značenje na koje upućuje stanje, običaj, išaret itd, dok eksplicitno je ono koje je vidljivo i jasno. Recimo da je običaj da vratar ostavlja neka vrata otvorenim preko dana to ne bi smio uraditi ukoliko bi mu pretpostavljeni to eksplicitno zabranio govoreći mu da ta vrata zatvori. Kada bismo neku osobu pustili da uđe u kuću i ona ispuštala čašu iz koje se htjela napiti i čaša se razbila, osoba ne bi bila dužna da nadoknadi štetu jer se, na osnovu običaja, podrazumijeva da ako s dozvolom neko uđe u kuću, daje mu se dozvola i da se može napiti vode. Međutim, ukoliko bi domaćin eksplicitno zabranio da se voda pije, običaj, odnosno njegovo implicitno značenje ne bi se moglo uzeti u obzir.

Treba naglasiti da se eksplicitnom značenju daje prednost nad implicitnim ukoliko se implicitno značenje nije implementiralo prije pojave eksplicitnog. Tako naprimjer, ako bi se siromahu dala sadaka i on to prešutio postao bi vlasnik onoga što mu je dato, iako nije izrazio riječima svoje prihvatanje. Međutim, ukoliko bi siromah to eksplicitno odbio, ne bi postao vlasnikom jer je eksplicitno značenje jače.

Kada bi dužnik oprostio dug zaduženom i on to prešutio, duga bi bio oslobođen. Nema potrebe da on svoj pristanak izrazi eksplicitno, jer sama šutnja na ponudu znak je odobravanja. Međutim, ukoliko bi tu ponudu eksplicitno odbio ostao bi i dalje dužan, jer je eksplicitno značenje jače od implicitnog.⁵⁶

Izuzetak iz ovog pravila je kada imamo sučeljavanje implicitnog značenja koje dolazi od Zakonodavca i eksplicitnog koje dolazi od ljudi. U takvoj situaciji prednost se daje implicitnom značenju Zakonodavca jer ono ne može biti neistinito. Naprimjer, Zakonodavac je propisao da se dijete pripisuje onome na čijoj postelji je rođeno, tj. za kim je žena bila vjenčana, bez obzira na

⁵⁴ Ovaj pravni princip naveden je i u *Medželli*: "Nema važnosti ono, što bi se muče (kao neizraženo) moglo razumjeti, ako postoji izričito očitovanje. (Pored izričitog očitovanja nema mjesta predmjeri.)" (Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 8. broj pravila 13.)

⁵⁵ Muṣtafā Ez-Zerqā, *El-Medkhal el-fiqhī el-'āmm*, 2/972.

⁵⁶ Ali Hajdar, *Šerhul-Medželle*, pravilo br. 13, Muṣtafā Ez-Zerqā, *El-Medkhal el-fiqhī el-'āmm*, 2/972.

tvrdnju vlasnika postelje da nije s tom ženom imao odnos. Naravno, u ovo naše vrijeme mogu se koristiti savremene metode o utvrđivanju očinstva, ali ako za to ne postoji mogućnost, dijete se i dalje pripisuje vlasniku postelje, bez obzira na njegovo eksplicitno negiranje. To je zbog toga jer je Zakonodavac rekao da dijete pripada postelji na kojoj je rođeno, odnosno vlasniku te postelje, a implicitno značenje koje dolazi od Zakonodavca jače je od eksplicitnog koje dolazi od čovjeka.

7. Onome ko šuti ne pripisuje se govor, ali šutnja u situaciji kada postoji potreba za pojašnjenjem je, uistinu, pojašnjenje.⁵⁷ (*Lā junsebu ilā sākitin qavlun ve lakinnes-sukūte fī ma'ridil-hādžeti ilel-bejāni bejānun.*)⁵⁸

Šerijat je napravio vezu između ljudskih djela i riječi koje ukazuju na namjeru, tako da za šutnju nije vezan neki propis onako kako je vezan za izgovorene riječi. Dakle, u osnovi, pravno su normirane i imaju svoj status riječi koje su izgovorene. Zbog toga je rečeno da se onome ko šuti ne pripisuje govor. Za to postoji neograničen broj primjera od kojih navodimo nekoliko:

a) Kada bi neko stanovao u nečijoj kući koja nije predviđena za iznajmljivanje, vlasnik kuće ne bi mogao tražiti stanarinu na osnovu svoje prešutne saglasnosti.

b) Kada bi se od raspušćenice ili udovice zatražila dozvola za udaju i ona tu ponudu prešutjela, to se ne bi smatralo pristankom.

c) Kada bi neko prodao ili uništio nečiji imetak bez dozvole, u prisustvu vlasnika imetka koji nije reagirao, to se ne bi smatralo dozvolom. Isto tako, njegova šutnja, kada bi o toj neodobrenoj prodaji ili uništavanju imetka bio obaviješten, ne bi se smatrala odobrenjem tako da je osoba koja je nezakonito raspolagala s tim imetkom dužna ga nadoknadi.

Međutim, s druge strane, kao da je napravljeno izuzeće kada je rečeno da je šutnja pravno normirana i da ima status govora u svakoj situaciji kada je potrebno neko objašnjenje. To je u terminologiji metodologičara islamskog prava *bejānud-darūre* (pojašnjenje nužnosti) koje u datim okolnostima zamjenjuje

⁵⁷ Ovaj pravni princip naveden je i u *Medželli*: "Nema važnosti ono, što bi se muče (kao neizraženo) moglo razumjeti, ako postoji izričito očitovanje. (Pored izričitog očitovanja nema mjesta predmjeri.)." (Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 8. broj pravila 13.)

⁵⁸ Muštafā Ez-Zerqā, *El-Medkhal el-fiqhī el-'āmm*, 2/972.

govor.⁵⁹ Naime, smatra se da šutnja ukazuje, bilo na stanje onog ko šuti i čija šutnja je u tom stanju pojašnjenje, jer da nije tako ne bi postojala potreba da šuti, kao naprimjer kada Poslanik, s.a.v.s, prešuti neki događaj pa ga ne negira i ne zabrani, bilo da ukazuje na stanje osobe čija se šutnja, u tom stanju, smatra govorom, kao što je slučaj s punoljetnom djevicom kada se od nje traži pristanak na udaju. Naime, šid, kao je osnovno stanje djevice u toj situaciji, sprečava je da izrazi pristanak eksplicitno riječima, pa je šutnja uzeta kao zamjena za riječi i ima status govora u toj situaciji. Isti slučaj je i sa prosijakom. Njegova šutnja je znak prihvatanja sadake.

Isto pravilo se primjenjuje i u slučaju prava na prvokupnju. Ukoliko osoba koja posjeduje to pravo prešuti, nakon što sazna da je nekretnina ponuđena na prodaju, ta šutnja se smatra pojašnjenjem da dotična osoba ne želi to kupiti i da, shodno tome, to svoje pravo prepušta drugima. Time se otklanja eventualna šteta od vlasnika nekretnine, jer da nije tog pravila osoba koja ima pravo prvokupnje mogla bi kasnije osporiti svaku prodaju nekretnine i tako nanijeti štetu, kako vlasniku nekretnine tako i kupcu.

8. Da li su stvari u osnovi dozvoljene (mubāh) ili zabranjene (harām)? (Helil-aşlu fil eşjāi el-ibāhatu evil-hurmetu?)⁶⁰

Većina učenjaka smatra da su stvari u osnovi dozvoljene, jer Allah, dž.š, ih nije stvorio uzaludno, nego radi neke svrhe i koristi. Ta korist ne treba Allahu, dž.š. Ona je potrebna čovjeku, a da bi se čovjek tim stvarima koristio one mu moraju biti dozvoljene. Na to ukazuju mnogobrojni ajeti i hadisi.

Uzvišeni Allah kaže: “On je za vas sve što je na Zemlji stvorio...”⁶¹

“هو الذي خلق لكم ما في الأرض جميعا...”

Ako je sve za čovjeka stvorio, to znači da je to čovjeku dozvoljeno.

⁵⁹ Kao izuzeće iz osnovnog pravila koje kaže da se onom ko šuti ne pripisuje govor, broj primjera, odnosno situacija u kojima šutnja ima status govora je ograničen.

⁶⁰ Šujuti, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 60, Ibn Nudžejm, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 66.

⁶¹ El-Beqare, 29.

“Reci: “Ja ne vidim u ovome što mi se objavljuje da je ikome zabranjeno jesti ma šta drugo osim strvi, ili krvi koja ističe, ili svinjskog mesa, - to je doista pogano -, ili što je kao grijeh zaklano u nečije drugo, a ne u Allahovo ime.”⁶²

”قل لا أجد في ما أوحى إلي على طاعم يطعمه إلا أن يكون ميتة أو دما

مسفوحا أو لحم خنزير فإنه رجس أو فسقا أحل لغير الله به...”

U ovom ajetu dozvola je uzeta kao temeljna odrednica, a zabrana je navedena kao izuzetak.

Reci: “Ko je zabranio Allahove ukrase, koje je On za robove svoje stvorio, i ukusna jela?”⁶³

”قل من حرم زينة الله التي أخرج لعباده والطيبات من الرزق...”

U ovom ajetu Allah, dž.š, kori one koji su to zabranili. Prema tome, ako ti ukraši, koji su dio cjeline, nisu zabranjeni, to znači da i cjelina nije zabranjena.

“Reci: “Dođite da vam kažem šta vam Gospodar vaš propisuje: da Mu ništa ne pridružujete, da roditeljima dobro činite, da djecu svoju, zbog neimaštine, ne ubijate. Mi i vas i njih hranimo. Ne približavajte se nevaljaštinama, bile one javne ili tajne. Ne ubijajte onog koga je Allah zabranio ubiti, osim kada to pravda zahtijeva. Eto, to vam on preporučuje da biste razmislili.”⁶⁴

”قل تعالوا أتت ما حرم ربكم عليكم ألا تشركوا به شيئا وبالوالدين إحسانا ولا

تقتلوا أولادكم من إملق. نحن نرزقكم وإياهم. ولا تقربوا الفواحش ما ظهر

منها وما بطن. ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق. ذلكم وصكم به

لعلكم تعقلون.”

U ovom ajetu Uzvišeni Allah nam objašnjava šta je zabranio. Implicitno, iz ovog i njemu sličnih ajeta u kojima imamo zabrane, razumijemo da su stvari, u osnovi, dozvoljene, jer da nije tako bilo bi jednako potrebno objašnjavati šta je dozvoljeno isto kao što je objašnjeno šta je zabranjeno.

⁶² El-En'am, 145.

⁶³ El-E'araf, 32.

⁶⁴ El-En'am, 151.

Poslanikovi, s.a.v.s, hadisi su još eksplicitniji. Selmān prenosi da je Poslanik, s.a.v.s, upitan o siru, maslacu i krznu, pa je odgovorio: “Halal je ono što je Allah dozvolio u Svojoj knjizi, a haram je ono što je Allah zabranio u Svojoj knjizi. Što je prešutio to je oprostio.”⁶⁵

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى الْفَزَارِيُّ حَدَّثَنَا سَيْفُ بْنُ هَارُونَ الْبُرْجُمِيُّ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ عَنْ أَبِي عَثْمَانَ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ السَّمْنِ وَالْحَبْنِ وَالْفِرَاءِ فَقَالَ الْحَلَالُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ وَالْحَرَامُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ مِمَّا عَفَا عَنْهُ.

U drugom hadisu koji može poslužiti kao dokaz da su stvari u osnovi dozvoljene Poslanik, s.a.v.s, veli: “Među muslimanima je najveći grešnik onaj ko pita o nečem što nije zabranjeno pa to bude zabranjeno zbog tog zapitkivanja.”⁶⁶

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِيُّ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَعْظَمَ الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحْرَمْ فَحُرِّمَ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ.

Znači stvari su dozvoljene dok ih Zakonodavac ne zabrani.

Ibn Qudāme je naveo da neki učenjaci poput Ibn Hāmida⁶⁷ i Kadije⁶⁸ te mutezile, smatraju da su sve stvari u osnovi zabranjene. On još navodi da neki poput Ebul-Hasan el-Harzija⁶⁹ i vakifija⁷⁰ kažu da stvari u osnovi nemaju određen status.⁷¹

Mišljenja suprotna prvom koje kaže da su stvari u osnovi dozvoljene nemaju, po mom sudu, adekvatne dokaze koji bi mogli

⁶⁵ Tirmizī, *Sunen*, “Kitabul-libasi”, br. 1648.

⁶⁶ Buharī, *Sahihul-Buhari*, “El-I’tisāmu bil-kitābi ves-sunne”, br. 6745. Neime, neki muslimani su pitali Poslanika, s.a.v.s, o nečemu pa to na kraju bude zabranjeno. (Vidi komentar ovog hadisa u *Fethul-Bārijū*).

⁶⁷ On je El-Hasen ibn Hāmīd el-Bagdadī, imam hanbelija u svoje vrijeme. Jedan od njegovih učenika je kadija Ebu Ja’la. Umro je 403. po Hidžri. (*Tabekatul-hanabile*, 2/171)

⁶⁸ To je kadija Ebu Ja’la, poznati hanbelijski pravnik i metodologičar.

⁶⁹ Hanbelijski učenjak. Umro 380. godine po Hidžri. (*Tabeqātul-hanābile*, 1/167)

⁷⁰ To je ogranak ismailijske sekte. (*El-Milal ven-nihal*, 1/278)

⁷¹ Ibn Qudame, *Revdatun-nāzir ve džennetul-menāzir*, str. 38, 39.

da se sučelje s dokazima prvog mišljenja. Zbog toga smatram da ih ne vrijedi ni navoditi.

Ovo razilaženje, uprkos činjenici da je preferirano mišljenje koje kaže da su stvari, u osnovi, dozvoljene, ima praktične rezultate kod svih stvari o kojima ne govore autoritativni tekstovi Kur'ana i sunneta. Tako su se učenjaci razišli o pitanju dozvoljenosti mesa životinja poput slona, žirafe, zatim mnogih biljaka, jela i pića napravljenih od voća i žitarica, ugovora koji nisu bili poznati u prvo vrijeme itd.

9. U osnovi svaki intimni odnos je zabranjen. (*El-aşlu fil-ebdāi et-tahrīmu*)⁷²

Ovaj princip znači da je svaki intimni odnos, pa prema tome i stupanje u brak bilo s kim u osnovi je zabranjeno. Međutim, Zakonodavac je dozvolio intimni odnos u pravno validnom braku s ciljem osiguranja potomstva i očuvanja ljudske vrste.

Upravo zbog činjenice da je intimni odnos u osnovi zabranjen, ukoliko se kod sklapanja braka sučelji razlog koji brak čini dozvoljenim i razlog koji ga zabranjuje, daje se prednost ovom drugom, jer je intimni odnos u osnovi zabranjen. Tako naprimjer, kada bi među djevojkama nekog manjeg mjesta mladić imao rodicu koju ne poznaje ne bi mogao da se oženi s bilo kojom djevojkom dok ne sazna koja je među njima njegova rođica.

10. Pretpostavka čija pogrešnost je postala očita ne uzima se u obzir. (*Lā 'ibrete biz-zann el-bejjin khatauhu*.)⁷³

Kada se između dva mišljenja, ipak da prednost jednom, smatrajući da je ono vjerovatnije, ali se drugo ne odbaci u potpunosti, mišljenje koje je prevagnulo ima status *pretpostavke* (*zann*). Ukoliko je, pak, drugo mišljenje odbačeno u potpunosti, ono koje je prevagnulo stiče status *vjerovatnosti* (*gālibuz-zann*), a tretira se u praksi kao *čvrsta uvjerenost* (*yeqīn*).⁷⁴

Na temelju jezičkog značenja riječi *zann* možemo kazati da ovaj princip ukazuje na to da u situaciji kada je nečemu, na osnovu pretpostavke, određen pravni status, a potom se došlo do spoznaje

⁷² Şujuti, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 60, Ibn Nudžejm, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 67.

⁷³ Şujuti, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 157, Ibn Nudžejm, *El-Eşbāh ven-nezāir*, str. 161, Muştafā Ez-Zerqā, *El-Medkhal el-fiqhī el-'āmm*, 2/976.

⁷⁴ Vidi: El-Džurdžānī, *Et-Ta'rifāt*, str. 169.

da je ta pretpostavka bila pogrešna, definirani status, ili dato pravo nastali na osnovu pogrešne pretpostavke treba poništiti i negirati, jer se ne može presuditi na osnovu pretpostavke za koju je utvrđeno da je pogrešna.

Primjena ovog principa je vrlo široka s obzirom da se može primijeniti u svim granama islamskog prava.

Primjeri:

- a) Kada bi neka žena ustvrdila da je udata za nekog i on to negirao, a potom pristao da joj da izvjesnu sumu novca kako bi ona povukla svoju tvrdnju, taj dogovor ne bi pravno bio validan i on bi mogao povratiti dati novac. Naime, u datoj situaciji postoje dvije mogućnosti: da je ona stvarno njegova supruga ili da nije. U prvoj varijanti razvod se ne može sprovesti na takav način, jer je žena ta koja plaća naknadu, pošto je razvod na njen zahtjev, a u drugoj varijanti ona nema pravo na taj novac, jer dati novac, u takvoj situaciji, tretira se kao mito ili iznuda. Prema tome, novac koji bi žena uzela nije naknada za nešto što ona zaslužuje i zbog toga nema pravo da ga uzme. Pretpostavka da ona ima na to pravo očita je greška i zbog toga se ne smije uzeti u obzir.
- b) Ukoliko bi opunomoćenik vratio dug, a isti dug vratio i zajmodavac, ne znajući da je dug već vraćen, zajmodavac ima pravo vratiti što je platio jer je nesumnjivo dokazano da je pretpostavka, kako dug nije vraćen, bila pogrešna.
- c) U svim situacijama kada mudžtehid sazna za relevantan dokaz koji je jači od dokaza koje je prethodno koristio dužan je korigirati svoje mišljenje. Isto važi i za sudiju. Bilo kada da se pojavi relevantan dokaz koji negira presudu dokaz se mora uzeti u obzir. Naprimjer, kada bi sud podijelio nasljedstvo zakonitim nasljednicima, potom se pojavio nasljednik za koga se nije znalo, ili se pojavio zajmodavac koji je umrlom nešto posudio, djelidba bi se morala revidirati.

Izuzeci iz općeg pravila:

- a) Kada bi se dao zekat siromahu pa se potom ispostavilo da je osoba kojoj je dat zekat bogata, većina pravnika smatra da bi zekat bio ispravan.⁷⁵

⁷⁵ Ibn Nudžejm, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 161.

- b) Kada bi osoba klanjala uvjerena da vrijeme nije nastupilo, ili da nema abdesta, ili da ne ispunjava neki drugi namaski šart, a zatim se ispostavi da je taj šart bio ispunjen, namaz ne bi bio validan i bila bi dužna namaz ponoviti.⁷⁶
- c) Kada bi čovjek klanjao za imamom smatrajući da je imam pod abdestom, pa se ispostavilo suprotno njegov namaz, kao muktedije, bi bio ispravan.⁷⁷

11. Slutnja se ne uzima u obzir.⁷⁸ (*Lā 'ibrete bit-tevehhum.*)⁷⁹

Slutnja je neosnovana pretpostavka. To je sumnja koja nije zasnovana na stvarnosti i daleka pretpostavka koja se rijetko dešava. Na osnovu takvih pretpostavki, sumnji i slutnji, ne može se presuđivati i određivati nečemu pravni status.

Prema tome, presuda i pravni status ne mogu se uspostaviti na osnovu, neosnovane pretpostavke, sumnje ili slutnje. Isto tako, nije dozvoljeno nešto uspostavljeno na osnovu nepobitnog dokaza odgađati zbog pojave sumnje ili slutnje.

Primjeri:

- a) U slučaju da svjedok umre nakon svjedočenja, a prije izricanja presude obaveza suda je da presudi na osnovu tog svjedočenja, sud neće odgađati presudu na osnovu sumnje da bi svjedok, da je živ, možda promijenio svoj iskaz, zbog toga što se sumnja ne uzima u obzir.
- b) Kada bi čovjek uložio napor da otkrije na koju stranu je kibla i potom klanjao, namaz bi bio ispravan pa makar pogriješio, jer je njegovo ubjeđenje bilo da se, vjerovatno, okrenuo u ispravnom pravcu. Međutim, ukoliko bi se čovjek, bez ulaganja napora, okrenuo nasumice na bilo koju stranu, namaz bi bio

⁷⁶ Šujuti, *El-Ešbāh ven-nezāir*, str. 157.

⁷⁷ Imam bi, naravno, bio dužan ponoviti namaz, ali ne treba, ako je iz neznanja bio bez abdesta, obavještavati muktedije.

⁷⁸ Ovaj pravni princip naveden je i u *Medželli*: "Nema važnosti ono, što bi se muče (kao neizraženo) moglo razumjeti, ako postoji izričito očitovanje. (Pored izričitog očitovanja nema mjesta predmjeri.)" (Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 8. broj pravila 13.)

⁷⁹ Vidi: El-Etasi, *Šerhul-Medželle*, 209-210, Muštafa Ez-Zerqā, *El-Medkhal el-fiqhī el-'āmm*, 2/972.

neispravan, jer je to uspostavljeno na sumnji i slutnji a sumnja se ne uzima u obzir.

- c) Sumnja da će se pojaviti dužnik koji ima prednost nad nasljednicima ne odgađa podjelu nasljedstva, jer sumnja se ne uzima u obzir.
- d) Kada bi dvojica komšija polagala isto pravo na prvokupnju, onaj koji je prisutan mogao bi realizirati svoje pravo ne čekajući da onaj koji je odsutan dođe. Naime, onaj koji je prisutan izrazio je svoju želju, dok za odsutnog postoji sumnja da li će željeti ili neće da iskoristi svoje pravo, a sumnja se ne uzima u obzir.

12. Nema argumenta u onome čemu se suprotstavlja pretpostavka uspostavljena na nekom dokazu.⁸⁰ (*Lā hudždžete me'al-ihitimāl en-nāšii 'an delīl.*)⁸¹

Ovaj princip ukazuje na to da u slučaju kada se pojavi pretpostavka zasnovana na dokazu, ne na sumnji, ta pretpostavka se uzima u obzir u pravnom presuđivanju i ono što ona negira stavlja se van snage.

Primjeri:

- a) Ne prihvata se svjedočenje supružnika u prilog jedno drugom, niti rodbine uzlazne i silazne linije, niti najamnika u korist najmodavca, jer postoji osnovana sumnja da su oni naklonjeni onima u čiju korist svjedoče.
- b) Kada bi osoba u svojoj smrtnoj bolesti izjavila da je nekom dužna, dugovi koji su priznati prije bolesti imaju prednost pri izmirenju, jer postoji osnovana sumnja, zbog stanja u kom se osoba u smrtnoj bolesti nalazi, da želi da uskrati pravo ostalim dužnicima.
- c) Kada bi osoba u svojoj smrtnoj bolesti izjavila da je dužna nekom od svojih nasljednika, ta izjava se ne bi uzela u obzir, osim ako bi to potvrdili ostali nasljednici, jer postoji osnovana

⁸⁰ Ovaj pravni princip naveden je i u *Medželli*: "Dokaz nečega ne može imati valjanosti, ako postoji predmnijeva za nešto protivno, koja se predmnijeva oslanja na neki temelj (ako postoji kakva okolnost, koja ustanovljuje predmnijevu protiv tog dokaza)." (Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 16. broj pravila 73.)

⁸¹ Muštafā Ez-Zerqā, *El-Medkhal el-fiqhī el-'āmm*, 2/975.

sumnja da je to ona uradila kako bi drugim nasljednicima uskratila nasljedstvo.

13. Ono što je nemoguće u adetu, ima status nemogućeg u stvarnosti.⁸² (*El-mumteni' ādeten kel-mumteni' hakīkaten.*)⁸³

Pod onim što je nemoguće da se desi u stvarnosti podrazumijevamo sve što je prirodno nemoguće, kao naprimjer kada osoba ustvrdi da je rodila drugu koja je njenih godina ili starija.

Ono što je nemoguće u adetu je sve što se uobičajno ne dešava i čija mogućnost da se desi je vrlo daleka razumska pretpostavka.

Primjeri:

- a) Kada bi poznati siromah ustvrdio da je nekome ogromno bogastvo posudio, ili da mu je neko ogromnu imovinu oteo ili na neki drugi način otuđio njegova tvrdnja se neće uzeti u obzir izuzev da ponudi dokaz da je od nekog imovinu naslijedio ili na neki drugi način dobio.
- b) Kada bi upravitelj vakufa ustvrdio da je na njegovo održavanje potrošio nerazumno velika sredstva, ta tvrdnja se neće prihvatiti osim ako postoji dokaz.
- c) Isto tako, ako skrbnik ustvrdi da je na svoga štićenika potrošio velika sredstva, tvrdnja će biti odbijena osim ako skrbnik ponudi odgovarajući dokaz.

Izuzeci iz općeg pravila:

Kao primjer izuzeća iz ovog principa pravnici navode zakletvu po stavu Ebu Jusufa⁸⁴. Naime, on smatra da se zakletva uspostavlja kada se zakune na nešto u budućnosti bilo ono moguće ili nemoguće, ostvarljivo ili neostvarljivo. Tako, po njegovom mišljenju, ako se neko zakune da će popiti vodu koja je u onoj čaši, a potom se uspostavi da u čaši nema vode, dužan je izvršiti iskup propisan za kršenje zakletve. Isto tako, ako se zakune da će se

⁸² Ovaj pravni princip naveden je i u *Medželli*: "Ono što obično (po običaju) nije moguće, drži se da u istini nije moguće." (Vidi: *Medželle i ahkjami šerije*, str. 11. broj pravila 38.)

⁸³ Muṣtafā Ez-Zerqā, *El-Medkhal el-fiqhī el-'āmm*, 2/977.

⁸⁴ Po mišljenju većine pravnika zakletva je u ovim slučajevima nevažeća, pa prema tome nema ni iskupa.

oženiti nekom djevojkom, a ona se već udala za što on ne zna, dužan je izvršiti propis iskupa za zakletvu.

Zaključak

Prethodna elaboracija općeg pravnog principa “**Ono što je sigurno ne može biti negirano sumnjom.**” (*El-yeqīnu lā yezūlu biš-šekk*) i sporednih pravila koja se podvode pod njega, jasno govore o tome da šerijatsko pravo stoji na čvrstim temeljima Objave, da šerijatsko pravo ima stabilne ususe, da šerijatski pravnik ima čvrst oslonac kod rješavanja bilo kog pitanja i da je u stanju uz asistenciju pravnih principa dati rješenja pomoću kojih će se u društvu ostvarivati opće dobro i sprečavati zlo na najbolji mogući način. S obzirom da je izvor tih principa Objava koju je objavio Uzvišeni Stvoritelj svih zakona, koji vladaju kako u čovjeku tako i na nebesima i Zemlji, logično je da ti principi nisu u koliziji sa tim zakonima, da su prirodni, pa prema tome i čovjeku nagodni.

Treba naglasiti da se šerijatskopравни principi izučavaju na svim šerijatskopравnim fakultetima u islamskom svijetu, da se izučavaju u okviru predmeta islamskog prava, u manjem ili širem obliku i na svim većim pravnim fakultetima u svijetu, nadati se da će naći mjesta i na našim pravnim fakultetima, jer bez sumnje ona mogu biti od neprocjenjive pomoći pravnicima i omogućiti da pravni sistem bude bliže pravdi.

Molim Allaha dž.š. da nam pomogne u spoznaji Njegovih zakona kako bismo se po njima mogli vladati i pravdu širiti. Amin.

LITERATURA

1. El-'Asqalānī, Šihabuddīn Ahmed ibn Hadžer, *Fethul-Bārī šerh Šahīhul-Bukhārī*, Dārul-fikr, Bejrut.
2. Ibn Ebū Bekr, Dželaluddīn Abdurrahmān: *El-Ešbāh ve-n-nezāir*, Dār el-Kutub el-Ilmijje, Bejrut 1992.
3. El-Bukhārī, Muhammed ibn Ismā'īl: *Šahīh el-Bukhārī*, el-Mekteba el-islāmijje, Istanbul 1979.
4. Ebū Dāvūd, Sulejmān ibn El-Eš'as Es-Sidžistānī, *Sunen*, Elektronsko izdanje, Harf produkcija.
5. Ed-Debbūsī, Abdullah ibn 'Umer: *Tesīs en-nazar ve usūl el-imām el-Kerhī*, Matbaat el-imām, Kairo.
6. El-Džurdžānī, 'Alī ibn Muhammed ibn 'Alī: *Kitāb et-ta'rifāt*, Dār el-kitāb el-arebī, Bejrut, Drugo izdanje 1996.

7. Ibnul-Esīr, Ebus-Se'ādāt Mubārek ibn Muhammed, *En-Nihāje fī gārībil-hadīs*, Prvo izdanje, Matba'atu 'Isā El-Bābī El-Halebī, 1962, Egipat.
8. Ibn Hadždžadž, Ebu-l-Husejn Muslim: *Šahīh Muslim*, Riāset idārt el-buhūs el-ilmijjeti ve-l-iftāi ve-d-da'weti ve-l-iršād, Rijad 1980.
9. Khajjāṭ, Jūsuf: *Lisān el-'arab el-muhīṭ*, Dār lisān el-'arab, Bejrut.
10. El-Hākim En-Nejsābūrī, Ebū Abdullah Muhammed ibn Abdullah, *El-Mustedrek aleš-šahīhajn*, štampano u Bejrutu bez godine izdanja.
11. El-Hamevī, Ahmed ibn Muhammed: *Gamz el-ujūn ve-l-basāir ala el-ešbāh ve-n-nazāir*, Dar et-tibā'a el-'amīre, Istanbul 1290. H.
12. Ibn Hanbel, Ahmed ibn Hanbel, *El-Musned*, Elektronsko izdanje, Harf produkcija.
13. Ibn Mādždže, Muhammed ibn Jezīd El-Qazwīnī, *Sunen*, Elektronsko izdanje, Harf produkcija.
14. Ibn Nudžejm, Zejnuddīn ibn Ibrāhīm: *El-Ešbāh ve-n-nezāir*, Dār el-Kutub el-Ilmijje, Bejrut 1993.
15. Ibn En-Nedždžar, Teqijjuddīn Muhammed ibn Ahmed El-Fettūhī, *Šerhul-kevkebil-munīr*, Prvo izdanje, Merkezul-bahs el-ilmī, Džamiatul-Ummil-kurā, 1987.
16. Islamska pedagoška akademija, *Zbornik radova nastavnika Akademije*, 1/2003, izdavač IPA, Zenica, 2003.
17. Islamska pedagoška akademija, *Zbornik radova nastavnika Akademije*, 2/2004, izdavač IPA, Zenica, 2004.
18. Kajona Daniela A.: *Medželle i ahkjami šerije*, (Otomanski građanski zakon), Sarajevo 1906.
19. Qal'adži, Muhammed Revvās: *Mu'džemu lugati el-fuqahā*, Dār en-Nefāis, Bejrut, Prvo izdanje 1985.
20. Es-Sujūtī, Dželāluddīn Abdurrahmān ibn Ebū Bekr, *El-Ešbāh ve-n-nezāir*, Dār el-Kutub el-Ilmijje, Bejrut 1399 H.
21. Ibn Tejmijje, Ahmed ibn Tejmijje, *Medžmū'u fetāva*, bez godinje i mjesta izdanja.
22. Ez-Zerqā, Ahmed ibn Muhammed: *Šerh el-qavā'id el-fiqhijje*, Dār el-garb el-islāmī, Prvo izdanje 1983.
23. Ez-Zerqā, Mustafa ibn Ahmed: *El-Medhal el-fiqhī el-āmm*, Dār el-Fikr, Matba'atu Tarbin, Damask 1968.
24. Ez-Zirikli, Hajrudin: *El-E'alam*, Dārul-ilm lil-melājīn, Bejrut, Jedanaesto izdanje, 1995.

د. شكري راميتش

القاعدة اليقين لا يزول بالشك

خلاصة البحث

تتناول هذه الدراسة إحدى القواعد الخمسة الكبرى في الشريعة الإسلامية وهي القاعدة اليقين لا يزول بالشك وتلقي الضوء على القواعد المدرجة تحتها. وتبين في المقدمة المعنى والمنبع والمستند لهذه القاعدة وتذكر الآيات والأحاديث التي بنيت عليها. وفي الأخير تم ذكر الأمثلة.

وبعد تناول القاعدة الكبرى بالبحث ذكر بعض القواعد الفرعية مع الأمثلة والمستثنيات. وختم البحث بخاتمة قصيرة تم التأكيد فيها على أن القواعد الشرعية مبنية على الوحي وأن لها أهمية بالنسبة للمجتهد والمجتمع ككل نظرا بأنها تحقق وتمكن من تحقيق الخير عموما للفرد والمجتمع.

WHAT IS CERTAIN CANNOT BE DENIED BY SUSPICION

Summary

This paper explains one of the five general Shari'ah legal principles: **“What is certain cannot be denied by doubt,”** (**Al-yaqīnu lā yazūlu bish-shakk**) and it sheds some light on the subordinate principles which are subsumed under it. At the beginning of this paper the origin, the point of reference and the meaning of this principle is explained with a special reference to âyats and traditions they are based on. At the end the examples of this principle are presented.

Following the explanation of the general principle, the subordinate principles are explained along with examples and exceptions

The paper concludes with an emphasis on the well-foundedness of the legal principles of Shari'ah on the Book of Revelation, their importance for the *mujtahid* and the community, especially when it is considered that their objective is to make possible the achievement of common good, for the individual, as well as for the community.